

Влада Републике Српске

Министарство индустрије, енергетике и рударства

ПРОГРАМ РАЗВОЈА ЖЕНСКОГ ПРЕДУЗЕТНИШТВА

У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ

Бања Лука, јун 2012.године

Садржај

Увод.....	5
I Женско предузетништво.....	6
II Подршка женском предузетништву.....	7
i. Стање женског предузетништва у свијету – ГЕМ извјештај.....	7
ii. Подршка развоју женског предузетништва у Европској унији.....	8
a) ЕУ акт за МСП (SBA-Small business act).....	8
b) Женски предузетнички портал.....	9
c) Европска мрежа за промоцију женског предузетништва (WES).....	9
d) Европска мрежа амбасадорица предузетништва.....	9
e) Европска мрежа ментора за жене предузетнице.....	9
f) Промоција жена иноватора и предузетништва.....	10
iii. Подршка развоју женског предузетништва у окружењу.....	10
a) Србија.....	10
b) Хрватска.....	10
III Женско предузетништво у Републици Српској.....	11
i. Становништво и образовање.....	11
ii. Пословне активности.....	12
iii. Подршка развоју женског предузетништва у Републици Српској.....	13
a) Активности у вези примјене принципа равноправности полова.....	13
b) Активности институција у вези развоја женског предузетништва.....	14
iv. Резултати Анализе стања женског предузетништва за подручје Бања Лука.....	15
v. Закључна разматрања у вези проблема предузетница.....	16
IV Мјере за подршку развоју женског предузетништва у Републици Српској.....	17
i. Олакшати приступ финансијама за предузетнице.....	17
a) Размотрити могућност измјене Правила пласмана средстава по кредитним линијама и зајмовима Инвестиционо-развојне банке Републике Српске у циљу давања одређених олакшица предузетницама.....	17
b) Размотрити могућност измјене Правилника о одобравању гаранција по гарантно-кредитним линијама Гарантног фонда Републике Српске у циљу давања одређених олакшица предузетницама.....	18
c) Планирати бесповратна средства за подршку женском предузетништву из Буџета Републике Српске и користити средства међународних пројеката.....	18

d) Иницирати код пословних банака могућност креирања кредитних линија за предузетнице	18
ii. Омогућити едукацију и обуку за предузетнице.....	19
a) Организовати семинаре за предузетнице.....	19
b) Организовати семинаре које ће држати успјешне предузетнице	19
iii. Подршка промоцији предузетница	19
a) Подршка промоцији предузетница путем сајмова и веб презентцаија	19
b) Учешће на међународним конференцијама о женском предузетништву и организовање истих у Републици Српској.....	20
c) Израда публикације успјешних предузетница Републике Српске	20
iv. Подршка удруживању жена предузетница.....	20
a) Подршка стварању удружења предузетница	20
v. Подршка стварању Савјета за женско предузетништво Републике Српске при Привредној комори Републике Српске	21
vi. Побољшати статистичко праћење пословања предузетница	21
a) Извршити измјене статистичких образаца	21
V План реализације Програма за период 2012-2015.године.....	22

Увод

Стратегијом развоја малих и средњих предузећа и предузетништва Републике Српске за период 2011-2013.година у 2012.години предвиђено је доношење Програма развоја женског предузетништва у Републици Српској.

У складу са наведеним, израда овог документа предвиђена је Програмом рада Владе Републике Српске за 2012.годину а носилац израде је Министарство индустрије, енергетике и рударства, које је ресорно надлежно за развој женског предузетништва.

Појава жена предузетница уско је повезана за демократским токовима у друштву, равноправношћу полова и прије свега образовањем. Жене су креативне, имају потребна стручна знања и вјештине које су потребне за покретање посла али често немају равноправан приступ новцу, едукацији и информацијама, заједничка имовина не води се на њихово име. Поред наведеног жене су високообразоване, склоне преузимању ризика и имају развијен предузетнички дух.

Такође предузетнице су свестраније, лакше прихватају савјете и нова рјешења, боље разумију људе у предузећу и сараднике, подржавају тимски рад и заједничко одлучивање као и учешће запослених у одлучивању.

Предузетнице имају доста проблема у погледу приступа финансијама, информацијама, тржишту и образовању због чега је неопходна подршка државе у смислу креирања мјера за ефикасну идентификацију и рјешавања проблема предузетница. Поред овог неопходно је стварање стратегија/програма за подршку женском предузетништву у циљу промјене ставова према женама и укључивање истих у институције и политике.

Усвајањем одговарајућих политика стварају се услови за подстицање развоја женског предузетништва у смислу одређених субвенција и подстицаја, едукације и промоције те умрежавања предузетница. При томе свакако треба нагласити и значај подршке постојећих предузетница новим предузетницама (узори) у смислу преношења искустава из пословања и користи које доноси удруживање предузетница. Осим наведеног веома битна је и стручна помоћ консултаната по питању пословања, финансија, маркетинга и промоције.

Програм даје смјернице које су неопходне у циљу већег укључивања жена у пословне активности, повећање запослености жена и јачање њихове улоге у привреди. Повећањем броја предузетница и броја запослених жена доприноси се равноправности полова, већој независности жена те промјени свијести у друштву у вези улоге жена у развоју истог.

I Женско предузетништво

Женско предузетништво је препознато као веома битно за укупан економски развој. Предузетнице стварају нове послове за себе али и за друге, омогућавају друга рјешења у менаџменту, организацији и рјешавању проблема као и искориштавању предузетничких могућности. Међутим оне и даље чине мањину предузетника. Наиме и даље постоји одређена дискриминација жена на тржишту а посебно у шансама да жене постану успјешни предузетници. Иако економски утицај жена постоји, нема поузданих информација колико је он значајан те је женско предузетништво запостављено у друштву и у друштвеним наукама. Поред тога, потребно је навести и да предузетнице чешће бирају да оснивају и воде предузећа у областима које се сматрају „мање битним“ за економски раст и развој (малопродаја, услуге, образовање и др) у односу на област производње и високих технологија.

Дакле, једнакост између жена и мушкараца у предузетништву још увијек није реална те је неопходно, поштујући основне конвенције и политике о равноправности полова, уградити развој и подршку женском предузетништву у све политике за МСП и раст (финансије, пословни развој, услуге пословне подршке, лакши приступ корпоративном, управљачком и међународном тржишту, приступ новим технологијама, истраживању и развоју те иновацијама). У циљу имплементације ових мјера неопходно је периодично истраживати утицај истих на успјешност предузећа које воде жене те су неопходне квалитетније и бројније информације у циљу идентификације предузетница те промоција улоге женског предузетништва у економији чији главни извори су мреже предузетница. Из тог разлога мора се подстицати умрежавање предузетница, охрабривати сарадња и партнерство између мрежа.

Женско предузетништво је битно и за улогу жене у друштву и за позицију предузетништва у истом јер се жене осим пословних сусрећу и са другим препрекама као што је усклађивање породичних и пословних обавеза, препереке у вези посједовања имовине и уговорања те запошљавања и самозапошљавања.

Имајући у виду наведено неопходно је:

- Повећати учешће жена у запошљавању уз осигуравање одговарајуће бриге за дјецу и једнаког третмана на радном мјесту
- Створити канцеларије за подршку предузетницама и уврштавање женског предузетништва у све облике политика за МСП
- Периодично вредновати утицаје политика за МСП на успјех предузећа којеводе жене
- Промовисати развој женских предузетничких мрежа те сарадњу између истих
- Побољшати чињенично и аналитичко разумијевање улоге предузетница у економији (статистичко праћење).

II Подршка женском предузетништву

i. Стање женског предузетништва у свијету – ГЕМ извјештај

Глобални монитор предузетништва (ГЕМ) представља највећи свјетски академски истраживачки пројекат о предузетништву који обухвата велики број земаља у свијету. Извјештај нуди приказ предузетничких профила земаља кроз приказ три важна аспекта: предузетнички ставови и перцепције, предузетничка активност и предузетничке тежње.

Специјални **ГЕМ извјештај посвећен женском предузетништву** (GEM Women)¹ урађен је 2010.године и обухватио је 59 земаља свијетакоје заједно представљају 52% свјетског становништва и учествују са 84% у свјетском БДП-у. У посматраним земљама 104 милиона жена је покренуло нова предузећа док је укупно 83 милиона жена водило предузећа која послују најмање 3,5 године. Дакле, може се закључити да **укупно 187 милиона жена** предузетница има властито предузеће и самим тим и значајно учешће у свјетском предузетништву. С друге стране од 59 посматраних земаља **само у једној жене имају веће учешће** у предузетништву од мушкараца. Предузетништво представља катализатор за економски развој и конкурентност, међутим немају све друштвене групе приступ истом јер уколико већа група становништва-жене нема учешће у предузетништву, земља губи користи које би имала од нових производа и услуга, додатних прихода и новог запошљавања.

Резултати истраживања, које је претходило изради овог Програма указују на сљедеће:

- Жене мање вјерују у бројне могућности предузетништва него мушкарци као и да имају довољно способности за исто;
- Жене рјеђе намјеравају да покрену пословање и имају већи страх од неуспјеха него мушкарци;
- Учешће жена у предузетничкој активности варира између 1,5% и 45,4% одраслог становништва (између 18 и 64 године);
- Географски гледано економије Блиског истока и сјеверне Африке, источне Европе (осим Русије гдје жене представљају 44% укупног броја предузетника) Кореје и Јапана имају најмањи проценат предузетница, док на подручју Африке-Сахара и Аустралије жене чине скоро 50% предузетника;
- Предузећа у власништву жена доминирају у потрошачком сектору (скоро 2/3 предузетника у овом сектору су жене) док у осталим секторима доминирају мушкарци
- Жене су често предузетнице из нужде/потребе (најчешће егзистенцијалне потребе);
- Посматрано према годинама, у земљама у развоју предузетништвом се бави старосна група од 18 до 24 године док у развијеним земљама обухвата групу старију између 35 и 44 године;
- Када се посматра ниво образовања – средње образовање има 46% жена у земљама у развоју док 81,7% жена има средње образовање у развијеним земљама;
- Предузетнице се често удружују у мале мреже те траже подршку породице, мужа и савјетника док то није случај са предузетницима;
- У већини земаља више је предузетница које су покренуле бизнис него оних које воде постојеће бизнисе;

¹<http://www.gemconsortium.org/news/757/gem-2010-womens-report->

- Разлози због којих жене напуштају пословање су немогућност добијања финансијских средства те из личних разлога док су разлози код мушкараца профитабилност, нове пословне могућности или други посао;
- Очекивања раста пословања су у свим земљама мања код предузетница него код предузетника;
- Што се тиче интернационализације, мање од ¼ предузетница у земљама у развоју те половина предузетница у развијеним земљама има сарадњу са иностраним купцима;
- Када се посматра утицај рецесије на пословање код нових и постојећих предузећа, предузетнице су песмистичније од мушкараца.

ii. Подршка развоју женског предузетништва у Европској унији

Предузетника, људи који су вољни да ризикују и преузму одређену обавезу да оснују ново предузеће или да развију постојеће нема довољно у Европи. Већина европљана не сматра предузетништво атрактивнијим од посла који обавља за послодавца или за јавну службу. Ови подаци се посебно односе на жене али постоје и додатни фактори због којих жене не виде предузетништво као атрактивну или поуздану опцију за себе.

Поред тога чињеница је и да Европска унија има мање предузетница него предузетника с обзиром да предузетнице чине само 30% укупног броја предузетника у ЕУ. Због наведеног Европска комисија заједно са земљама чланицама тражи начине да превазиђе факторе који обесхрабрују жене да постану предузетнице.

Иако је доста тога урађено на охрабривању жена да покрену и воде пословање неопходно је створити окружење погодно да жена предузетница покрене или води предузеће. С тим у вези у даљем тексту наведене су активности подршке предузетницама у Европској унији.

а) ЕУ акт за МСП (SBA-Small business act)

Европска унија је 2008. године усвојила је **ЕУ Акт за МСП** (*Small Business Act – SBA*)² који практично представља наставак дефинисања политике ЕУ у области малих предузећа за период до 2020. године. **ЕУ акт о МСП обухвата 10 области:**

1. стварање окружења у коме предузетници и породичне фирме могу да функционишу и гдје се предузетништво стимулише и награђује;
2. омогућавање предузетницима који су се суочили са банкротом да брзо добију другу шансу;
3. креирање правила у складу са принципом „Прво мисли на мале“;
4. брже реаговање јавне администрације на потребе МСП;
5. прилагођавање механизма политике МСП стварним потребама МСП олакшавањем учешћа МСП у јавним набавкама и коришћење државне помоћи;
6. омогућавање приступа МСП изворима финансирања и изградња законодавног и пословног окружења које ће у комерцијалним трансакцијама подстицати плаћање тј. измирења обавеза на вријеме;

²http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/small-business-act/index_en.htm

7. помоћ МСП да остваре веће користи од пословних шанси које нуди јединствено тржиште;
8. промовисање унапређења знања и вештина запослених у МСП као и свих облика иновација;
9. омогућавање МСП да изазове окружења претворе у пословне шансе и
10. охрабривање и подржавање МСП да остваре користи од раста тржишта.

У оквиру прве области *SBA* предвиђена је подршка женском предузетништву у смислу стварања оквирне политике женског предузетништва, обуке и финансирања предузетница те стварање мрежа предузетница.

б) Женски предузетнички портал

Европска комисија је креирала Женски предузетнички портал³ са линковима за контакте, догађаје и умрежавањем међу земљама чланицама. На овом порталу могуће је пронаћи активности и информације о Европској мрежа за промоцију женског предузетништва WES, Европској мрежи ментора за предузетнице, Женама амбасадорицама предузетништва, важним документима из области предузетништва, медијским догађајима, извјештајима из ове области итд.

ц) Европска мрежа за промоцију женског предузетништва (WES)

WES⁴ је мрежа коју је основала Европска комисија односно Директорат за предузећа и индустрију (DG Enterprise and Industry) на иницијативу Шведске. Чланице мрежа су представници влада и институција одговорних за промоцију женског предузетништва из 31 земље: ЕУ 27, Хрватске, Исланда Норвешке и Турске. Чланови WES обезбјеђују савјете, подршку, информације и контакте који се односе на постојеће мјере подршке предузетницама те помажу у идентификацији добрих пракси. WES циљеви промоције женског предузетништва укључују: повећање видљивости постојећих предузетница, стварање повољне климе за предузетнице и повећање броја нових и постојећих предузетница.

д) Европска мрежа амбасадорица предузетништва

Европска мрежа амбасадора женског предузетништва⁵ је формирана 2009. године и окупља 270 предузетница из 22 земље. Мрежа амбасадора је базирана на *SBA-EU* акту за МСП а друге мјере се односе на менторску шему и промоцију предузетништва међу женама дипломцима. Циљ је стварање мреже успјешних пословних жена који ће служити као узорни модели понашања будућим предузетницама. Стим у вези *SBA* такође предлаже промјене у законодавству у смислу изузетка од правила државне помоћи која дозвољава државну помоћ до 1 милион евра за нова предузећа која оснују жене.

е) Европска мрежа ментора за жене предузетнице

Поред WES-а и мреже амбасадорица веома битна је **Европска мрежа ментора за жене предузетнице**⁶ која је основана 2011. године а чланице су 17 *CIP*⁷ земаља: Албанија, Белгија, Кипар, БЈР Македонија, Грчка, Мађарска, Ирска, Италија, Црна Гора, Низоземска, Румунија,

³ http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/promoting-entrepreneurship/women/portal/index_en.htm

⁴ http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/promoting-entrepreneurship/women/wes-network/index_en.htm

⁵ http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/promoting-entrepreneurship/women/ambassadors/index_en.htm

⁶ http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/promoting-entrepreneurship/women/index_en.htm#h2-1

⁷ Земље које учествују у Програму заједнице *CIP*-Оквирни програм за конкурентност и иновације

Србија, Словачка, Словенија, Шпанија, Турска и Велика Британија. Мрежа је једна од активности из Извјештаја о имплементацији SBA⁸ и има за циљ да оснажи, промовише и охрабри женско предузетништво у Европи. Такође, мрежа ће обезбиједити савјете и подршку предузетницама да оснују предузеће и да га воде односно да добију подршку за раст у раној фази (од друге до четврте године постојања предузећа).

f) Промоција жена иноватора и предузетништва

Према подацима Европске комисије⁹ интелектуални потенцијал жена и њихов допринос европској конкурентности није максималан што је видљиво из истраживања које је показало да само 8,3% патената Европске канцеларије за patente припадају женама, да само 20,3% бизниса покренутих ризичним капиталом воде жене и да су само 5-15% предузећа у области високих технологија у власништву жена.

iii. Подршка развоју женског предузетништва у окружењу

Подршка развоју женског предузетништва је осим Европске уније веома значајна и у нашем окружењу те су у даљем тексту наведена искуства из Србије и Хрватске.

а) Србија

Број предузећа на чијем челу су жене у Србији или имају удела у власништву износи 25% укупног броја привредних субјеката, док су у 17% привредних друштава жене и власнице и истовремено обављају менаџерску функцију. **Најзначајније удружење жена је Удружење пословних жена Србије**¹⁰ које нуди својим чланицама тренинге за почетнице у пословању и жене које већ воде предузеће, затим менторски програм, састанке, консултације код доношења законских рјешења у смислу поштовања положаја и улоге жена, истраживање и публикације, промоцију успјешних примјера жена, те регионалну и међународну сардњу.

У Србији је формирана и **Мрежа амбасадорки женског предузетништва**¹¹-WENS чија је улога промоција женског предузетништва на националном нивоу кроз обраћања женама у школама и на факултетима, медијским кампањама, конференцијама, успостављање пословних веза те учешће у раду Европске мреже амбасадора женског предузетништва (учешће на састанцима ове мреже, учешће на е-конференцијама, кампањама и др). Такође, формирана је и **Мрежа ментора женског предузетништва Србије-WEM**¹² коју чине менторице-успјешне предузетнице које ће пружати помоћ предузетницама у почетној фази пословања или онима које имају потешкоћа у вођењу сопственог посла.

б) Хрватска

Влада Републике Хрватске је усвојила **Стратегију развоја женског предузетништва у Републици Хрватској 2010-2013** и **Акциони план за провођење Стратегије**¹³. Овим документима

⁸ http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/small-business-act/index_en.htm

⁹ Promotion of Women Innovators and entrepreneurship, 2008

¹⁰ <http://www.poslovnezene.org.rs/>

¹¹ <http://narr.gov.rs/index.php/WENS/>

¹² <http://narr.gov.rs/index.php/WEM>

¹³ <http://www.minpo.hr/>

предвиђено је 17 мјера подршке. У 2011.години Влада Републике Хрватске је усвојила „Гарантни програм за жене предузетнице“¹⁴ који проводи Хрватска агенција за мало gospodarство ХАМАГ азакључен је Споразум о пословној сарадњи на провођењу повољног финансирања женског предузетништва¹⁵ за кредите до 700.000 куна (око 190.000 КМ). Такође, у 2011.години је по основу 9 врста подстицаја за 2460 предузетница исплаћено око 34 милиона куна с тим да се један од постицаја односио искључиво на жене.

Документом „Предузетнички импулс“¹⁶ који је усвојен 2012.године предвиђена је финансијска подршка предузетницама кроз све видове подстицаја те кроз посебан подстицај „Предузетништво жена“ који је планиран у износу од 8 милиона куна за улагање у пројекте женског предузетништва. И у Хрватској је формирана Мрежа жена амбасадорица предузетништва Хрватске¹⁷.

III Женско предузетништво у Републици Српској

i. Становништво и образовање

Према процјени броја становника¹⁸ жене чине 48,7% становништва у Републици Српској. Посматрано према старосној структури 30% жена од укупног броја имају између 25 и 49 година. Просјечна старост жена је 43,1 година а мушкараца 40,5 година.

Процент жена са стеченим **средњим и високим образовањем**¹⁹ значајно је мањи него код мушкараца док је проценат жена које имају само основно образовање значајно већи него код мушкараца. Разлог оваквом односу је још увијек традиционални начин васпитања и размишљања гдје се сматра да је за жене најбитнији статус мајке и домаћице па тек онда образовања и каријере. Међутим када се посматра **структура уписане дјеце**²⁰, **ђака и студената те апсолвентата, дипломираних студената и магистара наука** жене су доминатне док је број жена мањи само када су у питању доктори наука.

Такође интересантна је чињеница да су у **средњем образовању** жене доминатне у тзв. „женским средњим школама“ (гимназија, хемијска, текстилна, економска, култура и умјетност, здравство и др) док су жене најмање заступљене у техничким областима (машинство и електротехника). Такође, у високом **образовању** највише дипломираних студентица је у области природних, медицинских и друштвених наука док је највише магистрица у области медицине а докторица наука у области друштвених наука.

¹⁴<http://www.hamag.hr/jamstveni-programi/novi-poduzetnici.html>

¹⁵<http://www.hbor.hr>

¹⁶<http://www.minpo.hr/>

¹⁷<http://entrepreneurshep.een.hr/>

¹⁸ Публикација РЗС РС, “Жене и мушкарци у Републици Српској”, бр.6, 2012.година

¹⁹ Публикација „Жене и мушкарци у РС“, РЗС РС, 2012.година

²⁰ Извор: РЗС РС

Жене су доминантне и као **наставно особље** у свим видовима образовања осим високог гдје је проценат жена мањи.

У области **истраживања и развоја** жене су запослене углавном као сараднице, техничко особље и остало особље док су истраживачи и руководиће особље већином мушкарци.

Када се посматра полна структура у **управи Републике Српске** жене су доминантне на нижим позицијама (сарадници, руководиоци унутрашњих организационих једница, заједничке-стручне службе те на позицијама намјештеника) док је веома мали број жена на челним позицијама у локалној управи Републике Српске. Ипак треба напоменути да **жене чине преко 30% министара у Влади Републике Српске** док Савјет министара БиХ и Влада Федерације БиХ имају само једну министрицу у свом саставу.

ii. Пословне активности

Према подацима Пореске управе Републике Српске учешће жена у привреди Републике Српске посматрано према власништву привредних субјеката и према запослености је сљедеће:

- Број МСП и радњи у власништву жена29,65%
- Број запослених жена у МСП и радњама.....42,84%

Процент жена власница МСП и радњи који износи **29,65%** близу је европског просјека који према већини података износи око 30%. Већи просјек од наведеног просјека власница привредних субјеката Републике Српске има 1/3 општина у Републици Српској и тај просјек је највећи у општинама Гацко (38,6%), Добој (35,69%), Чајничке (35,62%), Нови Град (34,56%), Пале (34,35%), Модрича (34,16%) и Брод (34,1%). У мањим општинама које имају мањи број субјеката овај просјек је испод 20%.

У МСП је у 2011. години радило **34,49% жена** и 65,51% мушкараца. У већини сектора дјелатности запослен је већи број мушкараца, док је учешће запослених жена у односу на укупан број запослених веће **само у секторима хотели и ресторани и финансијско посредовање. У 2011.годинизанатско-предузетничким радњама** је било запослено **51,25% мушкараца и 48,75% жена.** Посматрано по секторима дјелатности у занатско-предузетничким радњама број запослених мушкараца је изразито већи у секторима грађевинарства (94,99%), вађењу руде и камена (86,67%) и рибарства (80,00%), док су **жене бројније у услужним дјелатностима (74,90%), трговини (60,90%) и пословања са некретнинама (59,49%).**

Гледано према сектору дјелатности, од 15 статистичких подручја, **просјечна нето плата²¹** жена је већа од просјечне плате мушкараца само у 4 сектора: вађење руда и камена, грађевинарство (запосленост жена у овим „мушким“ секторима је веома мала тако да већа просјечна плата не представља реално стање), док је реалније стање у „женским секторима“ као што су дјелатност пружања смјештаја, припреме и послуживања хране; хотелијерство и угоститељство те у

²¹Извор: РЗС РС

финансијским дјелатностима и дјелатностима осигурања. Највећа разлика у плати је у сектору информација и комуникација који је доминантно „мушки сектор“.

iii. Подршка развоју женског предузетништва у Републици Српској

а) Активности у вези примјене принципа равноправности полова

У протеклом периоду у Републици Српској направљени су значајни помаци који се односе на примјену принципа равноправност полова у свима сегментима друштва који су предуслов за развој и јачање женског предузетништва у Републици Српској:

- ✓ **Успостављање и рад Гендер центра Републике Српске** чији активности у свим областима доприносе побољшању положаја жена и њиховој равноправности а сарадња са институцијама у Влади Републике Српске значајно доприноси увођењу и примјени принципа равноправности полова у све стратешке и законодавне документе које доноси Влада и Народна скупштина Републике Српске
- ✓ Доношење и примјена **Закона о равноправности полова БиХ** којим се уређује, промовише и штити равноправност полова и гарантују једнаке могућности свим грађанима како у јавној тако и у приватној сфери друштва те спречава директна и индиректна дискриминација заснована на полу.
- ✓ Примјена међународних докумената у вези равноправности полова као што су **CEDAW-Конвенција о елиминацији свих облика дискриминације над женама и Пекиншке декларације** чији основни смисао је унапређивање циљева једнакости и развој мира у корист свих жена у свијету и у интересу човјечанства у цјелини
- ✓ **Сарадња са институцијама** чији рад се базира на подршци женама и јачању њихових права и улоге у друштву од којих је као веома битну треба поменути **UNWOMEN - Јединицу Уједињених нација за једнакост полова и оснаживање жена**²² која је формирана 2010. године у оквиру Уједињених нација
- ✓ **Усвајање и спровођење Гендер акционог плана БиХ**²³ (ГАП БиХ) који представља први стратешки документ БиХ у области примјене обавезујућих стандарда и принципа равноправности полова и подршке примјени Закона о равноправности полова. Развојни циљ Гендер акционог плана је „Унапријеђено стање равноправности полова у друштву, у свим областима друштвеног живота“. ГАП БиХ се реализује у складу са програмским документом под насловом **ФИГАП – финансијски инструмент ГАП-а**. Гендер центар Владе Републике Српске је од стране Владе Републике Српске задужен за координацију и спровођење овог програма за подручје Републике Српске.
- ✓ Гендер центар Владе Републике у сарадњи са Републичким заводом за статистику заједнички развија процес прикупљања и разврставања статистике по полу из различитих области живота и рада а резултат је публикација **"Жене и мушкарци у Републици Српској"**²⁴ која систематски и на једном мјесту приказује податке везане за положај жена и мушкараца у Републици Српској.

²² <http://www.unwomen.org/>

²³ http://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/centri/gendercentarrs/Pages/FIGAP_program_BiH.aspx

²⁴ <http://www.rzs.rs.ba/PublikGenderStatCIR.htm>

b) Активности институција у вези развоја женског предузетништва

У складу са горе поменутиим документима институције Републике Српске су у циљу подршке женском предузетништву, уз подршку Гендер центра Републике Српске, реализовале низ активности од којих су најзначајније:

- ✓ **Усвајање Стратегије развоја МСП и предузетништва у Републици Српској за период 2011-2013.година**²⁵ којом је предвиђена израда овог Програма у циљу подршке едукацији, промоцији и бољем организовању предузетница. Програм је предвиђен у циљу да се прецизније планира подршка предузетницама с обзиром да жене имају значајно учешће у привредним активностима али и да су често у неравноправном положају у смислу оснивања предузећа, запошљавања и учешћа у управљању а осим тога подршка развоју женског предузетништва би значајно допринијела примјени принципа родне равноправности у економском и друштвеном животу. С друге стране, досадашњи подстицаји развоју женског предузетништва, могу се оцијенити као спорадични, јер су углавном реализовани као дио одређених пројеката.
- ✓ Поред Програма, Стратегијом је предвиђена израда **новог Закона о развоју МСПи предузетништва** чија израда је планирана у 2012. години и који ће поред осталог као циљ имати и подршку развоју женског предузетништва.
- ✓ Формиран је **Савјет за женско предузетништво Подручне привредне коморе Бања Лука**²⁶ кога чини 9 чланица које су власнице, директорице односно менаџерице свих нивоа руковођења у предузећима која послују у различитим областима привреде, затим представнице постојећих удружења и институција које у својим програмима имају пројекте намијењене развоју женског предузетништва. Планиране активности Савјета: унапређење заступљености и статуса жена у области предузетништва, предлагање законских рјешења и мјера, повезивање предузетница, обезбјеђивање потребних информација, развој пројеката, предлагање стручног образовања и примјена принципа равноправности полова.
- ✓ Министарство индустрије, енергетике и рударства (Министарство) реализовало је у 2011. години пројекат **Подршка женском предузетништву у Републици Српској** који јефинансиран из ФИГАП програма чији је циљ омогућити подршку развоју женског предузетништва у Републици Српској кроз едукацију, промоцију, бољу информисаност жена а посебно жена у руралним срединама о Владиным политикама и програмима у области предузетништва;
- ✓ Министарство је у сарадњи са Музејом Републике Српске **урадило Студијучувања старих заната** која обухвата и домаћу радиност односно вез;
- ✓ Подржана је „Домаћа радиност Р“ из Бања Луке која се бави везом а подршка је одобрена за наступ на изложби у Бриселу гдје је награђена златном медаљом;
- ✓ Агенција за пружање стручних услуга у пољопривредије припремила публикацију **"Предузетништво - Практични водич"** (финансирана из ФИГАП програма) која је реализована кроз програм Мапирање предузетничких потенцијала

²⁵ http://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/mper/std/Pages/Strategija_razvoja_MSP_u_Republici_Srpskoj.aspx

²⁶ <http://www.bl.komorars.ba/stranica.php?id=185&top=133>

удружења и жена у руралним заједницама у Републици Српској, са посебним освртом на њихове образовне потребе;

- ✓ Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде спровело је **програм "Женско предузетништво у оквиру агробизниса"**(финансијски подржан од ФИГАП програма) у циљу подршке развоју женског предузетништва у руралним срединама Републике Српске
- ✓ Реализован је **пројекат Анализа женског предузетништва на подручју Бања Лука**²⁷уз подршку програма Британског савјета, у партнерству са Савјетом за женско предузетништво Подручне привредне коморе Бања Лука и уз подршку Гендер центра Владе Републике Српске. Главни циљеви пројекта су били израда базе података о предузетницама на подручју регије Бања Лука те испитивање њихових потреба у вези са проширењем пословања, укључености у пројекте афирмације женског предузетништва, укључености у рад удружења, укључености у рад Подручне привредне коморе Бања Лука, степену њихове информисаности о програмима подршке женском предузетништву и др.
- ✓ Универзитетски предузетнички центар је поводом **"18. маја - Свјетског дана женског предузетништва"**организовао је серију радионица намијењених искључиво студенткињама Универзитета у Бањој Луци, "Симулација покретања и управљања предузећем кроз употребу софтвера TOPSIM Start-up production!", развијеног у сарадњи са Институтом и Универзитетом у Регенсбургу.
- ✓ Савјет за женско предузетништво Подручне привредне коморе Бања Лука у партнерству са Гендер центром Владе Републике Српске**организовао је поводом обиљежавања Свјетског дана женског предузетништва Округли сто на тему: „Положај жена у предузетништву у Републици Српској.“**
- ✓ Успостављено је и функционише једно од **најзначајнијих удружења жена УНА РС– Удружење жена предузетница и руководилица предузећа Републике Српске** која повезује жене из предузетништва, политике, невладиног и владиног сектора и ради на побољшању социјалног и економског положаја жена путем информисања, образовања и залагања.

iv. Резултати Анализе стања женског предузетништва за подручје Бања Лука

Горе поменути Пројекат **Анализа стања женског предузетништва за подручје Бања Лука** је обухватио узорак од 80 правних субјеката и 97 предузетница са привредног подручја Бања Лука у којем је и највише регистрованих правних субјеката. С обзиром на наведено Пројекат је на основу анкете указао на чињенице које се могу сматрати релеватним и за остала подручја Републике Српске као што су:

- ✓ већина предузетница су удате жене и најчешће мајке двоје дјеце;
- ✓ од укупног броја жена 21% је доживјело одређену дискриминацију а 31% жена се изјаснило да су се сусретале са одређеним баријерама;

²⁷<http://www.bl.komorars.ba/stranica.php?id=201>

- ✓ предузетнице су чешће директорице/менаџерице предузећа а у мањем проценту власнице истих;
- ✓ предузетнице најчешће послују у области трговине и услуга;
- ✓ предузетнице би прошириле своје пословање по основу улагања страних инвеститора, заједничким улагањима, увођењем нових производа и након побољшања опште економске ситуације;
- ✓ унапређење пословања би постигле увођењем нових технологија, образовањем радника, увођењем нових производа и стандарда квалитета, личним образовањем и др;
- ✓ само 1/4 предузетница је укључена у рад удружења жена док је више од 50% анкетираних предузетница упознато са радом Привредне коморе;
- ✓ од Савјета за женско предузетништво жене очекују повезивање и умрежавање, пословно савјетовање и информисање, иницијативу за унапређење пословног амбијента, организацију пословних сусрета, пословно образовање и организацију сајмова;
- ✓ информације о доступним програмима за предузетнице добијају из медија, од Коморе, других привредника и удружења а само 2% преко интернета;
- ✓ предузетнице сматрају да су им потребне услуге савјетника по питању примјене правних аката, у финансијама, маркетингу, рачуноводству, провјери ликвидности и бонитета партнера, систему квалитета и др;
- ✓ предузетнице сматрају да су за њихове запослене најпотребније едукације из области маркетинга, управљања финансијама, успостављању стандарда, е-пословању, управљању људским ресурсима и др.

v. Закључна разматрања у вези проблема предузетница

Имајући у виду све раније наведено, може се закључити да су проблеми развоја женског предузетништва мање или више слични у свим земљама а односе се на сљедеће:

- ✓ традиционални погледи о улози жене у друштву и тешкоће у балансирању породичних обавеза са радним обавезама;
- ✓ већина жена и даље има само средње образовање без обзира на стално унапређење и еманципацију, док већи број жена има само основно образовање;
- ✓ када се посматра високо образовање жене су мање заступљене у техничким областима а самим тим и у областима истраживања и развоја;
- ✓ С тим у вези жене ријетко покрећу и воде предузећа у напреднијим производним секторима као што је производња софтвера, електронских уређаја, намјештаја и другим областима
- ✓ Жене најчешће послују у секторима трговине и услуга те туризму и угоститељству које не доприносе стварању додане вриједности;
- ✓ Жене се теже запошљавају у односу на мушкарце с обзиром на њихове породичне обавезе (трудничко и породилско одсуство, боловања због дјете, и др.) али и традиционалне ставове друштва да је „женама мјесто у кући“;
- ✓ Жене чешће доживљавају непријатности на послу, морају се додатно доказивати на мјесту на којем раде и најчешће теже напредују у односу на мушкарце;

- ✓ Жене у мањој мјери учествују у управним структурама и политици и најчешће суангажоване на нижим мјестима извршилаца;
- ✓ Предузетнице имају тежи приступ финансијама;
- ✓ Перцепција жена да имају недостатак предузетничких вјештина као што су самопоуздање и преузимање ризика;
- ✓ Недостатак женских узора који шаљу позитивне поруке како жене могу бити успјешне;
- ✓ Непостојање јаким удружења предузетница која би штитила интересе истих;
- ✓ Непостојање савјетодавног тијела предузетница које би давало препоруке владама у вези развоја женског предузетништва;
- ✓ Недостатак прецизнијих статистичких података о пословању жена (према власништву, према сектору, према учешћу у иновацијама итд);
- ✓ Недовољна едукација младих жена о могућностима предузетништва;
- ✓ Недовољно јачање улоге жена у управним структурама.

IV Мјере за подршку развоју женског предузетништва у Републици Српској

i. Олакшати приступ финансијама за предузетнице

- a) **Размотрити могућност измјене Правила пласмана средстава по кредитним линијама и зајмовима Инвестиционо-развојне банке Републике Српске у циљу давања одређених олакшица предузетницама**

Образложење:

Предузетнице имају тежи приступ финансијским средствима дијелом због тога што се имовина не води на њима а посебно почетнице у пословању у односу на предузетнике. Због наведеног се све чешће креирају посебне кредитне линије за предузетнице са повољнијим условима (Хрватска, Црна Гора и др.) или се у постојећим линијама омогућавају одређене олакшице за предузетнице. С тим у вези неопходно је размотрити могућност смањења постојећих каматних стопа те повећање грејс периода и периода отплате или бар једног од ових услова коришћења кредита за предузетнице по свим кредитним линијама за правна лица и предузетнике те зајму за предузећа.

Очекивани резултат:

- Побољшани услови за добијање кредита ИРБ РС за предузетнице
- Повећан број предузетница- почетница у пословању
- Повећан број предузетница које користе кредитне линија ИРБ РС

b) Размотрити могућност измјене Правилника о одобравању гаранција по гарантно-кредитним линијама Гарантног фонда Републике Српске у циљу давања одређених олакшица предузетницама

Образложење:

Због већ споменутог тежег приступа финансијским средствима се све чешће креирају посебне гарантне линије за предузетнице са повољнијим условима (Гарантни фонд Војводине) или се у постојећим линијама омогућавају одређене олакшице за предузетнице. С тим у вези неопходно је размотрити могућност смањења постојећих каматних стопа те повећање грејс периода и периода отплате или бар једног од ових услова коришћења гаранција са предузетнице по свим гарантним линијама за правна лица и предузетнике

Очекивани резултат:

- Побољшани услови за добијање гаранција ГФ РС за предузетнице
- Повећан број предузетница- почетница у пословању
- Повећан број предузетница које користе гарантне линије ИРБ РС

с) Планирати бесповратна средства за подршку женском предузетништву из Буџета Републике Српске и користити средства међународних пројеката

Образложење:

Бесповратна средства за подршку женском предузетништву би се одобравала за пројекте: едукације и промоције предузетница (сајмови, веб странице и др.) и подршке удружењима предузетница, те за организовање манифестација подршке развоју женског предузетништва (конференције, изложбе, округли столови, семинари и др). У окружењу су ова средства планирана из буџета (Хрватска) али се користе и средства међународних пројеката (напр. ТАМ/БАС).

Очекивани резултат:

- Повећан број предузетница
- Унапређена знања предузетница и њихово пословање
- Промовисано пословање предузетница
- Основана удружења предузетница
- Успостављена сарадња са удружењима предузетница у окружењу

д) Иницирати код пословних банака могућност креирања кредитних линија за предузетнице

Образложење:

Пословне банке у окружењу све чешће формирају посебне кредитне линије за предузетнице (Banca Intesa, Србија) са повољнијим условима или да се у постојећим линијама за предузетнике размотри могућност олакшица за предузетнице. С обзиром да већина ових банака послује и у Републици Српској неопходно је иницирати разговоре са банкама у вези успостављања оваквих линија за предузетнице.

Очекивани резултат:

- Олакшан приступ кредитима за предузетнице
- Повећан број корисница
- Унапређено пословање предузетница

ii. Омогућити едукацију и обуку за предузетнице**a) Организовати семинаре за предузетнице****Образложење:**

У циљу успјешног пословања сваког предузећа неопходна је стална едукација менаџмента и запослених. Најчешће су то едукације из области маркетинга, управљања финансијама, успостављања стандарда квалитета, е-пословања, управљања људским ресурсима и др. Поред ове врсте едукације предузетницама су потребне и информације о доступним кредитима и бесповратним средствима, законској регулативи, прописима ЕУ у њиховој области, искуствима из окружења и ЕУ итд.

Очекивани резултати:

- Повећан број семинара за предузетнице
- Повећан број едукованих предузетница
- Унапређено пословање предузетница

b) Организовати семинаре које ће држати успјешне предузетнице**Образложење:**

Веома је значајна едукација постојећих и потенцијалних предузетница те студенткица на пословним факултетима и преношење искустава и савјетовање од стране већ постојећих успјешних предузетница. У ЕУ и окружењу овај вид едукације функционише кроз европску мрежу менторица.

Очекивани резултати:

- Повећан број новоснованих предузећа гдје су жене власнице или менаџерице
- Побољшана информисаност јавности о успјешним предузетницама
- Побољшана знања у вези пословања студенткица, предузетница почетница као и постојећих предузетница

iii. Подршка промоцији предузетница**a) Подршка промоцији предузетница путем сајмова и веб презентација****Образложење:**

Промоција производа и самог предузећа веома је битна за све предузетнике а посебно предузетнице те је неопходно обезбиједити подршку за учешће истих на сајмовима и

изложбама те организоавти посебне сајмове женског предузетништва. Осим оваквог вида подршке веома битна је и интернет презентација која је од посебног значаја за пословање.

Очекивани резултати:

- Побољшана промоција предузетница
- Повећан број закључених уговора
- Већа информисаност јавности о предузетницама

б) Учесће на међународним конференцијама о женском предузетништву и организовање истих у Републици Српској

Образложење:

Подршка развоју женског предузетништва је видљива у свим земљама ЕУ и окружењу. С тим у вези веома је битна размјена искустава и повезивање предузетница и њихових удружења те размјена искустава између институција које пружају подршку развоју предузетништва.

Очекивани резултати:

- Размјена искустава између предузетница
- Успостављање сарадње
- Размјена искустава и успостављање сарадње између институција

с) Израда публикације успјешних предузетница Републике Српске

Образложење:

У циљу подршке развоју женског предузетништва, неопходно је промовисати успјешне предузетнице као узоре младим предузетницама. Израдом публикације успјешних предузетница добиле би се квалитетне информације о успостављању и пословању предузећа које воде жене, њиховим проблемима и успјесима, образовном профилу предузетница те областима у којима послују. На овај начин би се створили предуслови за формирање мреже менторица предузетништва.

Очекивани резултати:

- Побољшана промоција успјешних предузетница
- Повећан број предузетница-почетница у пословању

iv. Подршка удруживању жена предузетница

а) Подршка стварању удружења предузетница

Образложење:

Кроз удружења предузетница ствара се могућност унапређења положаја жена у пословању с обзиром да имају већу снагу у својим захтјевима за смањење баријера које имају као жене, затражење одређених олакшица, измјене законских рјешења, предлагање и иницирање мјера подршке женском предузетништву. Поред ових активности значај удружења је у заједничком

наступу на сајмовима у земљи и иностранству, промоцији и могућности едукације под повољнијим условима као и размјени искустава и примјени добре праксе у овој области. Такође, у наредном периоду ће бити неопходно формирати мрежу менторица и амбасадорица женског предузетништва када се за то стекну потребни услови.

Очекивани резултати:

- Формирана удружења предузетница по подручјима Републике Српске као и удружење предузетница Републике Српске
- Промјена свијести о потребама јачања женског предузетништва
- Лакша промоција и едукација
- Побољшана пословно повезивање и размјена искустава

v. Подршка стварању Савјета за женско предузетништво Републике Српске при Привредној комори Републике Српске

Образложење:

У 2010. години формиран је Савјет за женско предузетништво при Подручној комори Бања Лука. Савјет је већ препознатљив у јавности, има добре резултате а с обзиром да су све предузетнице и преуздетници у Републици Српској чланови Привредне коморе, било би добро проширити постојећи Савјет за подручје Бања Лука на територију Републике Српске. Савјет би постао савјетодавно тијело за подршку развоју женског преуздетништва.

Очекивани резултати:

- Укључивање у Савјет предузетница са читавог подручја Републике Српске
- Повећан број препорука за подршку предузетницама
- Сарадња са сличним тијелима у окружењу

vi. Побољшати статистичко праћење пословања предузетница

а) Извршити измјене статистичких образаца

Образложење

Републички завод за статистику у сарадњи са Гендер центром Републике Српске издаје публикацију „Жене и мушкарци у Републици Српској“ која обухвата све податке који се тренутно прате према полу. Поменути публикацију је потребно проширити у смислу бољег праћења пословања предузетница како би се у упитницима који се шаљу предузећима у оквиру одређених статистичких праћења (индустрија, иновације, туризам....) уврстило и питање власничке и менаџерске структуре према полу.

Очекивани резултати:

- Побољшано статистичко праћење пословања предузетница
- Добијање конкретних података о броју субјеката, пословању, врсти сектора у којем послују субјекти у којима су жене власнице или руководиоци или и једно и друго

Све горе наведене мјере приказане су и Плану реализације Програма који се налази у анредној табели.

V План реализације Програма за период 2012-2015.године

Мјера	Носилац	Период	Извор средстава
1. Олакшати приступ финансијама за предузетнице			
Размотрити могућност измјене Правила пласмана средстава по кредитним линијама и зајмовима ИРБ РС у циљу давања одређених олакшица за предузетнице	ИРБ у сарадњи са МИЕР РС и РАРС	2012-2013	-
Размотрити могућност измјене Правилника о одобравању гаранција по гарантно-кредитним линијама ГФ РС у циљу давања одређених олакшица предузетницама	ГФ РС у сарадњи са МИЕР и РАРС	2012-2013	-
Планирати бесповратна средства за подршку женском предузетништву из Буџета Републике Српске и користити средства међународних пројеката	МИЕР и страни донатори	2012-2014	Буџет РС, међународни и пројекти
Иницирати код пословних банака могућност креирања кредитних линија за предузетнице	МИЕР, РАРС, ГЦ РС, Савјет, посл. банке	2012-2013	-
2. Омогућити едукацију и обуку за предузетнице			
Организовати семинаре за предузетнице	МИЕР, ПКРС, РАРС, ГЦ РС	континуирано	Буџет, међун. пројекти
Организовати семинаре које ће држати успјешне предузетнице	МИЕР РС, ПКРС, РАРС, Савјет	континуирано	Буџет, пројекти
3. Подршка промоцији предузетница			
Подршка промоцији предузетница путем сајмова и веб презентација	МИЕР РС, ПКРС, РАРС, ГЦ РС	континуирано	Буџет, пројекти
Учешће на међународним конференцијама о женском предузетништву	МИЕР РС, ПКРС, РАРС	континуирано	Буџет, пројекти
Израда публикације успјешних предузетница	МИЕР РС,	2013	Буџет,

Републике Српске			пројекти
4. Подршка удруживању жена			
Подршка стварању удружења предузетница	МИЕР, ПКРС, РАРС, ГЦ РС	континуирано	Буџет, пројекти
Подршка стварању Савјета за женско предузетништво Републике Српске при Привредној комори Републике Српске	ПКРС	2013	-
4. Побољшати статистичко праћење пословање предузетница			
Извршити измјене статистичких образаца	РЗРС у сарадњи са МИЕР	2013	-